

VÁNDORDIÁK I-II. GOLNHOFER ERZSÉBET

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának
ny. habil egyetemi docense, c. egyetemi tanára
golnhofer.erzsebet@ppk.elte.hu

Tanítványok, kollégák, barátok és tisztelők köszöntötték a kilencvenesztendő *Mészáros Istvánt*, a magyar művelődés- és neveléstörténet sokoldalú tudósát és pedagógusát egy 2017-ben *Vándordiak* címmel megjelent két kötetes munkával. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottság Neveléstudományi Szakbizottsága és a Kodolányi János Főiskola *Tölgyesi József* által szerkesztett közös kiadványa egyrészt a tartalmas életútról ad sokrétű, részletes és árnyalt képet; másrészt oktatók, kutatók fejezik ki tiszteletüket sokágú, változatos problémaköröket érintő tanulmányokkal.

Nehéz feladat szakmai műveket szemlézni, s ez különösen érvényes egy köszöntést, nagyrabecsülést kifejező mű esetében, amikor a hangsúly az ünneplésre helyeződik. A köszöntéshez csatlakozva próbáltam megtartani a Szemle műfaját, ennek érdekében a leíró-ismertető megoldást választottam, remélve, hogy ezáltal feltáru az olvasók előtt a tisztelgő kötet gazdag tartalma.

Az első kötet *Mészáros István* 1950 és 2010 közötti élettörténetét mutatja be részben konkrét élettényeken keresztül, részben különböző időpontokban történt beszélgetések alapján. Amint az első kötet alcíme (Egy értelmiségi életpálya hazánkban (1950–2010)) is jelzi, e két megközelítési mód lehetőséget nyújt egy több évtizedet és több rendszerváltást átívelő értelmiségi életpálya összetettségének, imponáló termékenységének áttekintésére és a különböző társadalmi, politikai, szakmai hatásoknak az érzékeltetésére. A szakmai és nem szakmai érdeklődésű olvasók egyaránt örömmel forgathatják a kötetnek azokat az oldalait, amelyek hasznos információkat adnak *Mészáros István* tanulmányairól, munkahelyeiről, a katolikus egyházhoz kötődő tevékenységeiről, kutatómunkájáról, publikációiról és kitüntetéseiről. A hazai pedagógiában kevésbé terjedt el az élettörténeti interjúk készítése és/vagy az oral history (lásd *Vértesi*, 2004), így tartalmi és módszertani szempontból is fontosak a kötetben megjelent beszélgetések. A *Hargitai József*, *Tölgyesi József*, *Kovács Gergely*, *Horánszky Anna* által készített interjúkból és *Fehér Erzsébet* összeállításából kibontakozik *Mészáros István* családi indíttatása, szakmai életútja, előbukkannak a külső kényszerek, esetenként lehetőségek, az emberi, szakmai minták és támaszok, a különféle döntések mögött rejlő értékválasztások, az elhivatott, a hívő pedagógus és az elkötelezett, sok területen tevékeny, produktív kutató. A konkrét értékelések többek között kiemelik, hogy *Mészáros István* milyen fontos szerepet játszott a művelődés- és neveléstörténetben, a filológiai pontosságra és a jelenre érzékenyen figyelő feltáró és szemléletformáló munkásságával

(Kronstein, 1997. 22. o.), a kiemelkedő jelentőségű pedagógiatörténeti személyiségek életművének korszerű bemutatásával, különböző korszakmonográfiákkal, a pedagógiatörténeti folyamatok ábrázolásával, a pedagógiatörténeti tudománynépszerűsítő és -ismeretterjesztő tevékenység meghonosításával, magas szintű művelésével (Fehér, 22–23. o.). A kérdezők és a válaszoló közös „alkotásaiból” megismerhetjük többek között *Mészáros István* felfogását a pedagógiatörténetről, állásfoglalását a tudomány etikus művelése és a tudományos viták jelentősége mellett. A gazdag értékelő áttekintésekből sok mindent lehetne felidézni különböző szakmai dialógusok kiindulópontjaként, de terjedelmi korlátok miatt *Mészáros Istvánnak* csak egy, 1997-ben megfogalmazott nézetét emelem ki továbbgondolásra: „a pedagógiatörténet nem a jog, a paragrafusok, a törvények, a rendeletek története, nem a hivatalok, a pártprogramok, a politikai-hatalmi megnyilvánulások története, hanem az ember története. A pedagógiatörténet főhőse, tárgya, központi alakja az ember. Mégpedig egyrészt az „esendő” ember: a gyermek, a fiatal, aki – a természet rendje szerint – testi, lelki, szellemi segítségre szorul. És másik főhőse a pedagógus, aki ugyancsak – más vonatkozásokban – sokféleképpen „esendő” ember.” (16–17. o.) A beszélgetésekben megjelenő narratívumok társadalmi, ideológiai és kulturális összetettsége, valamint a bennük rejlő jelentéstulajdonítási lehetőségek alapján árnyalt kép alakulhat ki *Mészáros István* személyes és társadalmi identitásáról, a történeti, társadalmi, kulturális, oktatási és tudományos térben való elhelyezkedéséről, illetve elhelyezéséről is. Érdemes lenne ezeket a beszélgetéseket és a többi, *Mészáros Istvánnal* készült interjút összegyűjteni, a kortárs történeti kutatások részeként tudományosan elemezni, értelmezni, s ezzel nemcsak előbbé tenni a közelmúlt történelmét, hanem közelebb hozni egymáshoz a hazai mikro- és makrotörténeti elemzéseket is (lásd Szabolcs, 2013).

A 18 tanulmányt tartalmazó második kötetet *Szabó Péter* tiszteletet kifejező, *Mészáros István* sokoldalú munkásságát elismerő és jókívánságokat megfogalmazó köszöntője vezeti be (7. o.). A tanulmányok változatos tartalma felveti azt az igényt, hogy hasznos lett volna az olvasókat tájékoztatni a szerkesztés elveiről, a tanulmányok sorrendjéről. A tanulmányok áttekintése után a következő tartalmi csomópontok emelkednek ki.

Az ünnepelt tudományos tevékenységét alaposan ismerő *Horánszky Nándor* elemző tanulmánya *Mészáros István* munkásságával, mint neveléstörténetírásunk megújításával foglalkozik (31–45. o.). A 19. század két fontos reformalakját két írás idézi meg. *Kelemen Elemér* tanulmányában áttekintést ad a modern polgári iskolarendszer megteremtésében és fejlesztésében kiemelkedő szerepet játszó szabadelvű *Eötvös József* időszerűségének számos eleméről (46–59. o.). *Bezerédj Istvánról*, a liberális emancipációt és a szociális elkötelezettséget egybefoglaló jogtudósról, reformpolitikusról, hírlapíróról, a nevelésügy, a hazai ipar és gazdaság fellendítőjéről *Kurucz Rózsa* emlékezik meg (121–139. o.).

A valláshoz, a kultúrához és egyháztörténethez kapcsolódó témáknak több rétege megtalálható a kötetben. Három szerző elemezte *Mindszenty József* bíboros történelmi szerepét, életének egyes elemeit, sajátosságait (*Kovács Gergely*, 60–103. o.; *Perger Gyula*, 208–220. o.; *Soós Viktor Attila*, 240–249. o.). *Balogh Margit* tanulmányában a veszprémi püspöki javadalomátadás 1944 és 1947 közötti kálváriája elevenedik meg források és forráselemzések alapján (9–30. o.). *Rosta István* az Istenben hívő természettudósok gondolatait adja közzé (225–239. o.), *Tóth Sándor* szövegében Európához és a keresztény humanizmushoz kötődő felvetések jelennek meg (280–286. o.). *Kovács-Németh Mária* a nevelés, a művelődés értékelméleti alapvetésével kapcsolatos gondolatokat tárgyal történeti és jelenkori aspektusokat is érintve (104–120. o.). *Madarász Imre* az európai kultúra egyik remekművére, *Michelangelo Buonarroti* szobor-szonettjére irányítja az olvasók figyelmét (140–145. o.). *Orosz Gábor* a kiemelkedő pedagógiai személyiségek közül *Prohászka Lajos* szakmai élettörténetének egy évtizedét rajzolja meg gazdag forrásanyagra építve, különös figyelmet fordítva a személyes kapcsolatok érzékeltetésére.³⁴ E megközelítési módot szervesen egészítik ki *Prohászka Lajos* és a *Zibolen család* ismeretségének, valamint *Prohászka Lajos professzor és ifj. Zibolen Endre, mint tanítvány* viszonyának dokumentumai (188–207. o.).

Az iskolák mindennapjai, szereplői, főként tanítók, tanárok, diákok és szülők jelennek meg különböző történeti korokat érintő írásokban. A 15-16. századbeli diákok életkörülményeit, mindennapjait mutatja be szöveges és ikonográfiai források alapján *Mikonya György* (168–187. o.). *Mészáros Ilona* írásában az ózdi vasgyári iskola története elevenedik meg (146–167. o.). *Rosdy Pál*, édesapja, *Róder Pál* élettörténetének néhány elemét villantja fel, kiemelve a *Szülők Iskolájával* kapcsolatos kezdeményezéseit (221–224. o.). A lámpásként szolgáló, utat mutató tanító, *Gárdonyi Géza* devecseri tanítóságáról kap képet az olvasó *Tölgyesi József* szövegéből (287–298. o.).

A szervezetfejlesztés és költséghatékonyság témája felé fordítja az olvasók figyelmét történeti és aktuális kontextusokat is elemezve *Szabó Péter* tanulmánya (250–273. o.). A neveléstudomány és a neveléstudományi kutatások helyét keresve *Szabolcs Éva* a kvalitatív, megértő kutatási paradigmák utóbbi időben bekövetkező emancipációjának sajátosságait, koncepcionális és módszerbeli sajátosságait értelmezi tanulmányában (274–279. o.). E rövid leíró jellegű áttekintésből is érzékelhető, hogy a kötetben csokorba gyűjtött tanulmányok mind tartalmukban, mind szemléletmódjukban, mind módszereikben változatosak, jól dokumentáltak, egy sokszínű művelődés- és neveléstörténet produktumai.

A két esztétikailag szép kiállítású kötet szemlélője a kötet szerzőivel, készítőivel együtt kíván zárszóként *Mészáros Istvánnak, Tanár Úrnak még sok szép évet és jó egészséget*.

³⁴ Lásd *Eduard Spranger*, *Fináczy Ernő* és *Gragger Róbert* Prohászka Lajoshoz írt leveleit (192–199. o.).

Irodalom

Kronstein Gábor recenziója (1997). *Köznevelés*, 14. sz. 19. o.

Szabolcs Éva (2013): Mikrotörténelem és pedagógiatörténet. *Neveléstudomány*, 3. sz. 60–65.

Vértesi Lázár (2004): Oral history. A szemtanúként elbeszélte történelem lehetőségei. *Aetas*, 1. sz. 1–15.

Tölgyesi József (szerk. 2017): Vándordiák I. Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottság Neveléstudományi Szakbizottsága és a Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár – Veszprém. 44 oldal

Tölgyesi József (szerk. 2017): Vándordiák II. Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottság Neveléstudományi Szakbizottsága és a Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár – Veszprém. 298 oldal